

อุทุมพร หลอดโค. 2557. “วิจัยไต่บ้านสู่การบูรณาการองค์ความรู้เพื่อการเรียนการสอน รายวิชาการเบี่ยงวิถีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน ระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร” ใน วารสาร วิธีสังคมมนุษย์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม. หน้า 18-38.

วิจัยไทบ้านสู่การบูรณาการองค์ความรู้เพื่อการเรียนการสอน
รายวิชาระเบียบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน ระดับปริญญาตรี
สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Tai Baan research into the integration of knowledge
for teaching. Course methodology for community
development. Undergraduate Department
of Community Development Faculty of Humanities
and Social Sciences Sakon nakhon Rajabhat University

อุทุมพร หลอดโค*

Uthumporn Lordko

* สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นผลศึกษาบางส่วนของการวิจัยเรื่องการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านการวิจัยไ้บ้าน กรณีศึกษาบ้านนาโนกเค้า ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบูรณาการองค์ความรู้ด้านการวิจัยไ้บ้าน สู่การจัดการเรียนการสอนในรายวิชาการระเบียบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน ระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร โดยกลุ่มเป้าหมายในครั้งนี้ คือ ผู้เรียนในรายวิชาการระเบียบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย จากกลุ่มผู้เรียนรู้ทั้งหมด 11 กลุ่ม กลุ่มละ 2 คน จำนวนทั้งสิ้น 22 คน เป็นตัวแทนของผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบกับการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรชุมชน ผู้แทนจากศูนย์การเรียนรู้ต่าง รวมทั้งประชาชนทั่วไปในหมู่บ้านนาโนกเค้า โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า การบูรณาการองค์ความรู้ด้านการวิจัยไ้บ้าน สามารถนำมาพัฒนาแนวทางสู่การเรียนการสอนในรายวิชาการระเบียบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีแนวทางของการพัฒนา 3 ประเด็น คือ การส่งเสริมการพัฒนาทักษะการแก้ไขปัญหา การพัฒนาทักษะในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร และการส่งเสริมการทำงานเป็นทีม อันเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้งานวิจัยไ้บ้านร่วมกับชุมชนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : วิจัยไ้บ้าน การเรียนการสอน การบูรณาการ ความรู้

Abstract

This paper is the part of a research project about the development of learning skills from Tai Baan research; the case study: Ban Na Nok Count, Huay Yang District, Amphur Muang Sakon Nakhon Province. The objective is to study the integration of knowledge from Tai Baan research for teaching in research methods for community development subject, Bachelor degree, Department of Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University. The target groups for this course are the students in research methods for community development subject by using random sampling from 11 groups that consisted of 2 persons total

22 persons to represent the qualitative data with interview community leaders, community organization leaders, representatives from various learning, and including the people in Ban Na Nok Count. This research used a qualitative method and presented by a descriptive analysis. The results showed that integrating knowledge of a Tai Baan research can develop an approach of teaching in research methods for community development subject. It can separate into 3 issues that are promoting the development of troubleshooting skills, developing skills to convey information, and improving teamwork as a basis of learning Tai Baan Research.

Keywords : Tai Baan Research teaching Integration Knowledge

บทนำ

งานวิจัยไทบ้าน หมายรวมถึง การวิจัยเพื่อรับใช้สังคม แนวคิดของงานวิจัยไทบ้าน เป็นผลของความพยายามที่จะให้งานวิจัยสะท้อนธรรมชาติของคนในชุมชนโดยยึดหลัก ระเบียบวิธีวิจัย มีหลักคิด วิธีการ ขั้นตอน ข้อเสนอแนะ ลักษณะของงานวิจัยไทบ้าน คือ การตั้งคำถามมาจากชาวบ้านอย่างแท้จริงว่า ชาวบ้านอยากรู้อะไรโดยเน้นที่เชิง คุณภาพมากกว่าตัวเลข ทั้งนี้ยังเล็งถึงประสบการณ์จริง อ้างอิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เก็บข้อมูลจากชาวบ้านที่มีความรู้ความเข้าใจในพื้นที่อย่างแท้จริง โดยใช้ทุนน้อยแต่ก็ได้ ผล อีกทั้งเป็นการให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมากขึ้น การไปมาหาสู่กัน ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง อีกทั้งทำให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จักบ้านของตนเองโดยเฉพาะเรื่องวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งแตกต่างจากการวิจัยที่นักวิชาการทั่วไป ยอมรับ เนื่องจากมีจุดอ่อนในเรื่องข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลข หรือการวิจัยแบบนั้นบางครั้ง อาจจะมีอคติแอบแฝงมากับงานวิจัยเพราะชาวบ้านที่เป็นนักวิจัยเป็นผู้ประสบปัญหา ทำให้ อาจมีการนำความคิดเห็นส่วนตัวบอกคิดเข้าไป ซึ่งจะทำให้ขาดความน่าเชื่อถือในทาง วิชาการ ทั้งนี้ทำให้งานวิจัยไทบ้านไม่ได้ถูกนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน หากแต่การเรียนการสอนในปัจจุบันเน้นเพียงการสอนที่ให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับ หลักของการทำการวิจัย หรือนำเอามาบูรณาการเพื่อพัฒนาการสอน อาทิ การวิจัยเพื่อ พัฒนาคุณภาพผู้เรียน คือ การวิจัยที่ทำโดยครูผู้สอนในชั้นเรียน เพื่อแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้น

ในชั้นเรียนและนำผลมาใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนหรือส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ทั้งครูและผู้เรียน เป็นทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในลักษณะ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ”

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มุ่งความเป็นเลิศทางวิชาการ บนพื้นฐานแห่งคุณธรรม ร่วมชี้นำการพัฒนาท้องถิ่นและสังคม มีพันธกิจ ในการมุ่งผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและคุณธรรมเสริมสร้างและพัฒนาองค์ความรู้สู่การถ่ายทอดเพื่อพัฒนาท้องถิ่น พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้อันเป็นภาระหลักของการของการทำงาน ประกอบกับการส่งเสริมทางด้านการศึกษิตตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545) เกี่ยวเนื่องด้วย “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงนำมาสู่การปรับกระบวนการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาการเปียบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน เพื่อมุ่งเน้นการเปิดโอกาสในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพแก่ผู้เรียนโดยให้มีการเรียนรู้ภายนอกมหาวิทยาลัย ตรงกับการพัฒนาลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ที่ว่า “บัณฑิตเป็นคนดี มีจิตสาธารณะ และทักษะวิชาชีพ” สามารถเรียนรู้และทำงานด้านการวิจัยท้องถิ่นร่วมกับชุมชนได้ อันเป็นการผลิตบัณฑิตเพื่อกลับไปปรับใช้สังคม และชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก

นำมาสู่กระบวนการเรียนรู้ด้านการวิจัยไ้ที่บ้านที่นำมาบูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาการเปียบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน ของหลักสูตรการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร โดยผลลัพธ์ของการเรียนรู้ในการะบวนการนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการวิจัยแบบไ้บ้าน “ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ที่จะทำวิจัย โจทย์ควรมาจากชุมชนท้องถิ่น ทำแล้วก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และเก่งขึ้น” ส่งผลดีต่อตัวชาวบ้านและชุมชน สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชาวบ้านและกระบวนการชุมชน ช่วยสร้างความเป็นผู้นำและความมั่นใจให้กับชาวบ้าน เพราะชาวบ้านได้มีการฝึกคิดและนำเสนออย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การระดมความคิด การถกเถียง การวางแผน และการนำเสนอ

ซึ่งความรู้ที่ได้ของชาวบ้านจะผ่านกระบวนการตรวจสอบข้อมูลสามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนเป็นขั้นเป็นตอนและวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์กับส่วนอื่นๆ มีการทำงานร่วมกันของแต่ละกลุ่มวิจัยเพื่อตรวจสอบและเสนอแนะข้อมูลระหว่างกัน ทำให้ชุมชนได้รับการยอมรับจากภายนอกมากขึ้นจากผลองค์ความรู้ของงานวิจัยที่ได้ และความสามารถในการอธิบายสื่อสารกับคนภายนอก โดยผลของงานวิจัยไทบ้านได้สร้างวาทกรรมและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ขึ้นมา เป็นการเปิดพื้นที่ของภาคประชาชน เพื่อสร้างการยอมรับทางสังคม อันก่อร่างมาจากกระแสของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงทำให้การวิจัยไทบ้านถูกนำไปใช้เป็นยุทธศาสตร์ร่วมที่สำคัญของเครือข่ายภาคประชาชนในฐานะเป็นเครื่องมือของการประสานความร่วมมือระหว่างทุกภาคส่วน

กระบวนการเรียนการสอนของรายวิชาการะเบียบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาเป็นการเรียนรู้ในหลักทฤษฎี หลักการ ระเบียบขั้นตอนของการวิจัยที่เน้นเชิงปริมาณ และคุณภาพ แต่ยังมีข้อด้อยในเรื่องของการทำงานภาคสนาม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้าด้วยกัน เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยคณะวิจัย ชุมชนและแกนนำชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบและร่วมรับประโยชน์ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-Centered Development) และแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ (Problem-Learning Process) ปัญหาสำคัญที่เกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกระบวนการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในขั้นการศึกษาบริบท และกำหนดปัญหาของการวิจัย ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย ขั้นการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง และขั้นการสรุปผลการวิจัย จำเป็นจะต้องสร้างความรู้ความเข้าใจอันดีต่อกระบวนการ เห็นความสำคัญ มีจิตสำนึกตระหนักเห็นความสำคัญ และมีความต้องการที่จะเข้ามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง มองเห็นผลประโยชน์ของการทำวิจัยที่จะมีต่อส่วนร่วม

เนื่องด้วยข้อจำกัดด้านระยะเวลาในการเรียนการสอนที่มีเพียง 1 ภาคการศึกษา จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัย เลื่อนกิจกรรมการวิจัยไทบ้านมาใช้ในการสอน โดย

เน้นการบูรณาการองค์ความรู้ด้านวิจัยไต้หวันเพื่อพัฒนาทักษะการทำงานภาคสนามของผู้เรียน นั่นก็คือ การศึกษาบริบทชุมชนในพื้นที่ บ้านนากเค้า ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เพื่อทำการศึกษาข้อมูลของการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์การเพิ่มทักษะด้านการเรียนรู้ให้แก่นักศึกษา อีกทั้งเป็นแนวทางในการต่อยอดองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยแบบไต้หวัน เพื่อส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่การพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยนักศึกษาได้เรียนรู้กระบวนการด้านการวิจัยแบบท้องถิ่น เพื่อสามารถค้นหาโจทย์ในการวิจัยที่มาจากความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง อีกทั้งเป็นการเรียนรู้เพื่อแสวงหาคำตอบที่ตรงพื้นฐานความต้องการของชุมชนและสังคมอย่างมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเรียนรู้การวิจัยไต้หวันอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนในการบูรณาการ องค์ความรู้สู่การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้

ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี กรณีศึกษา บ้านนากเค้า ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นพื้นที่เครือข่ายการเรียนรู้ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร โดยความสำคัญของหมู่บ้านดังกล่าว เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ยังคงอุดมสมบูรณ์ และมีศูนย์การเรียนรู้ด้านวิถีการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งมีการรวมกลุ่มงานด้านวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มข้าวกล้อง เป็นต้น โดยมุ่งเน้นการสร้างแนวทางการบูรณาการเรียนการสอนด้านการวิจัยไต้หวันร่วมกันระหว่างชุมชนและสถาบันการศึกษาท้องถิ่น

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาในประเด็นการบูรณาการองค์ความรู้สู่การเรียนการสอน ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการค้นคว้าจากข้อมูลทุติยภูมิ และวิธีการเก็บข้อมูลเชิงระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ในการเก็บรวบรวม ประกอบด้วย แนวทางสัมภาษณ์ แนวทางสังเกตการณ์ และการจดบันทึกภาคสนาม เลือกใช้หน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล

ระดับชุมชน เพื่อสะท้อนให้เห็นแนวทางการบูรณาการการทำงานได้อย่างมีส่วนร่วม เป็นการเก็บข้อมูลจาก ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรชุมชน ผู้แทนจากศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน รวมทั้งประชาชนทั่วไปของหมู่บ้านนานกเค้า ตามประเด็นของการแบ่งกลุ่มการดำเนินงานในพื้นที่ เพื่อนำผลการศึกษามาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยทำการประมวลผลข้อมูลและวิเคราะห์ไปพร้อมกันกับการเก็บรวบรวมข้อมูล และมีการตรวจสอบข้อมูลโดยการใช้ข้อมูลที่เก็บมาจากวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ นำมาสู่การตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล จัดระเบียบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนหรือความแตกต่างของข้อมูล วิเคราะห์ระหว่างข้อมูลและหาความสัมพันธ์ทั้งระบบ โดยใช้ทฤษฎีเป็นแนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ และนำเสนอผลการศึกษามาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการศึกษา

การบูรณาการองค์ความรู้ด้านการวิจัยไบ้านสู่การจัดการเรียนการสอน เป็นส่วนหนึ่งของผลสะท้อนข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามของนักศึกษาในรายวิชาระเบียบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยผ่านกระบวนการจัดเวทีคืนข้อมูลผลการศึกษาชุมชน ในประเด็นที่เป็นแนวทางการกำหนดร่วมกันระหว่างชาวบ้านและผู้วิจัย ประกอบด้วย ที่ตั้งอาณาเขต ลักษณะภูมิประเทศ แหล่งน้ำและการใช้ประโยชน์ ประวัติการก่อตั้งหมู่บ้าน จาก อดีต-ปัจจุบัน ดินและการใช้ประโยชน์ ป่าไม้และการใช้ประโยชน์(ข้อมูลป่าชุมชน) ระบบการศึกษาในชุมชน ระบบสาธารณสุขในชุมชน กลุ่ม องค์กรในชุมชน ระบบเศรษฐกิจของชุมชน การประกอบอาชีพ อาชีพนอกภาคเกษตร (การเลี้ยงสัตว์ การประมง แหล่งรายได้ในชุมชน และแหล่งหนี้สินของชุมชน) ประวัติศาสตร์ด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ (ปฏิทินวัฒนธรรม) ประวัติศาสตร์ด้านการเมืองการปกครองของชุมชน ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน (ประชากรและกลุ่มชาติพันธุ์) และระบบสาธารณสุขโรค รวมทั้งหมด 11 ประเด็น โดยมีการวางแผนเพื่อกำหนดประเด็นการศึกษาบริบทของชุมชน บ้านนานกเค้า ร่วมกันกับผู้นำชุมชน และชาวบ้าน พบว่า

บริบทชุมชนบ้านนานกเค้า

บ้านนานกเค้า เดิมมีชื่อเรียกว่า “บ้านดอนนกเค้า” ต่อมาได้จัดตั้งบ้านเป็นทางการในเมื่อปี พ.ศ.2460 จึงเปลี่ยนชื่อเป็น “บ้านนานกเค้า” พื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน

มีจำนวน 3,000 ไร่ แบ่งออกเป็นพื้นที่ทางการเกษตร ป่าไม้ และพื้นที่สาธารณะ อีกทั้งมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่ใช้ในการเกษตรและการอุปโภคบริโภคในชุมชน การตั้งถิ่นของของชุมชน แรกเริ่มมีการอพยพแยกออกมาจากบ้านนาขาม หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยยาง โดยมีประชาชนจำนวน 13 ครัวเรือน ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ เผ่าเยอ เผ่ากะเลิง และเผ่าโซ่ วิธีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ยังคงประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก คือ ทำนา ทำไร่ อาชีพรองที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เลือกทำ คือ รับจ้างทั่วไป และอีกส่วนหนึ่งคือ เจ้าหน้าที่ หรือพนักงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นเขตพื้นที่การทดลองงานของศูนย์ฯ ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยการพัฒนาที่ผ่านมาเน้นพัฒนาเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ การใช้อองค์ความรู้และวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านในการอาศัยพึ่งพิงประโยชน์จากระบบนิเวศธรรมชาติ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539) ผลจากการพัฒนาประเทศที่มีฐานคิดยึดติดกับแนวคิดทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ซึ่งเป็นความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ โดยลืมนึกคิดที่ยึดติดกับการเรียนรู้ เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ปัจจุบันสังคมได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้พยายามฟื้นฟู และปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาผสมผสานเข้ากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ทันสมัย และเน้นใช้ความรู้ในลักษณะพอเพียงหรือที่เรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” จากเหตุผลดังกล่าวจึงกลายเป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนเริ่มสนใจเกี่ยวกับสิ่งที่เป็บริบทแวดล้อมนั้นก็คือ “ธรรมชาติ” มากกว่าที่จะวิ่งตามความทันสมัยทางเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้จึงเกิดชุมชนต้นแบบตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนบ้านนาขามเก่า ได้นำเอาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต การเลือกวิถีธรรมชาติมาใช้ในการทำการเกษตร จนเกิดเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ปัจจุบันนอกเหนือจากการทำงานทางด้านเกษตรแล้ว ชาวบ้านยังเรียนรู้การแปรรูปผลผลิตจากการเกษตร เช่น การผลิตข้าวกลัองอก (ข้าวฮาง) โดยมีการรวมกลุ่ม จัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มเกษตรกรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มหัตถกรรม ผ้าย้อมคราม กลุ่มผู้เพาะเห็ด เป็นต้น โดยชาวบ้านได้เรียนรู้กระบวนการขั้นตอนต่างๆ จากกิจกรรมของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ (2557) ครอบคลุมทุกด้านที่มีผลต่อการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมอันเหมาะสมแก่สภาพพื้นที่ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การส่งเสริม

อาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน แนะนำฝึกอบรม ส่งเสริมความรู้ด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน เพื่อให้ชุมชนใช้ชีวิตแบบพอเพียง เป็นการประหยัด หรือเป็นอาชีพเสริมในการเพิ่มพูนรายได้ โดยผลการศึกษาของการข้อมูลบริบทชุมชน นำมาเป็นชุดข้อมูลพื้นฐานที่ใช้วิเคราะห์ ศักยภาพ ประเด็นปัญหา และแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างนักศึกษาและชาวบ้าน

การเรียนรู้เพื่อพัฒนาการวิจัยไทบ้านอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน

“ชุมชนท้องถิ่นเริ่มไม่รู้จักรักตัวเองว่ามีดีอะไรบ้าง
หลงลืมความเป็นมาของตัวเอง

ทำให้ไม่รู้ว่าจะพัฒนาหมู่บ้านตัวเอง
ไปในทางไหนถึงจะมีความสุขทั่วหน้าและยั่งยืน

ปล่อยให้คนภายนอกเข้ามาชี้ทาง
ถูกๆ ผิดๆ ให้เราเดินตาม”

คำกล่าวจากหนังสือ “บันได 6 ขั้น การทำวิจัยไทบ้าน” ของ IUCN (2555) กลายมาเป็นคำที่นำมาใช้ในการค้นหาแนวทางในการพัฒนา “งานวิจัยไทบ้าน” เนื่องจากกระบวนการพัฒนาที่ผ่านมาทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่างยอมรับกันว่า การพัฒนาที่มุ่งแต่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยมิได้ยึด “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559 หรือมิได้ให้ประชาชนเข้ามามี “ส่วนร่วม” นั้น ส่งผลให้บังเกิดความล้มเหลวของการพัฒนา ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาที่ทอดทิ้งประชาชน ประชาชนกลายเป็นผู้ร่วม (Passive Participation) ในการพัฒนา ไม่ได้เป็นผู้ที่มีส่วนให้หรือมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการพัฒนา (Active Participation) ปัจจุบันความมุ่งหมายของการพัฒนาได้มุ่งไปสู่ “การมีส่วนร่วม” ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของประชาชนที่จะเข้ามาแสดงความคิดเห็น ในการกำหนดรูปแบบการพัฒนา ที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ของชุมชนและท้องถิ่น

วิจัยไต่บ้าน จึงเป็นการค้นหาและบันทึกความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในชุมชนท้องถิ่นโดยตัวของชาวบ้านเองด้วยวิธีการศึกษาแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อมุ่งสร้างประโยชน์แก่ชุมชนและคนท้องถิ่น ซึ่งการค้นหาความรู้เป็นเรื่องปกติและเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในชุมชน ด้วยเหตุผลนี้ จึงจำเป็นต้องมีการแสวงหาวิธีการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายและบทบาทของนักพัฒนาที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดและอุดมการณ์ในการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนมากกว่าการพัฒนางาน ปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้บริการเป็นผู้กระตุ้นปลุกประชาชนให้ตื่น และสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม อุทิศตนสัมผัสใกล้ชิดกับปัญหาของประชาชน เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึงประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง (Involvement) ในการตัดสินใจในโครงการพัฒนาและร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน อันจะส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นและความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการเพื่อให้บรรลุ “การพึ่งตนเอง” ของชุมชน อันเป็นเป้าหมายประสงค์ของการพัฒนาอย่างแท้จริง การทำงานวิจัยของชาวบ้านไม่ได้มีความสำคัญเพียงแค่การได้มาซึ่งความรู้เพื่อการจัดการตนเองของชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ด้วยเพราะการทำวิจัยนี้เป็นกระบวนการสร้างความร่วมมือและประชาธิปไตย พร้อมไปกับกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิและความเป็นธรรมทางสังคม ในยุคสมัยที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม การทำวิจัยของชาวบ้านเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันแก่ชุมชนให้ดำรงอยู่อย่างถูกต้องถูกทาง ภายใต้การพัฒนากระแสหลักที่มักจะให้ความเป็นธรรมกับชาวบ้าน

ผลของการวิจัยไต่บ้านสอดคล้องกับ ไพโรจน์ ชลารักษ์ (2549) อธิบายไว้ว่า หากพิจารณาในรูปของกระบวนการวิจัย การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ สามารถระบุได้ตามลำดับขั้นหรือกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้หลายขั้นตอน ซึ่งช่วยให้เห็นบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าร่วมการวิจัยแต่ละฝ่ายได้อย่างชัดเจน และในทางปฏิบัติแล้วกระบวนการวิจัยก็ต้องดำเนินไปโดยความร่วมมือกับทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการ ดังต่อไปนี้

1. ขั้นการศึกษาบริบท ในขั้นนี้ นักวิจัยจะทำการกำหนดพื้นที่หรืออาณาบริเวณที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อทำประชาคม โดยมีนักพัฒนาประชาสังคมพหุวัฒนธรรมให้ชาวบ้านเข้าร่วม และชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย
2. ขั้นกำหนดปัญหา ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยสรุปคำถามหรือปัญหา รวมทั้งอธิบายเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหามาให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพและเกิด

ความเข้าใจตรงกัน ส่วนนักพัฒนาทำความเข้าใจประเด็นปัญหาละมองถึงผลของการวิจัยได้อย่างชัดเจน และครอบคลุมส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ และชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็น/ความต้องการ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว การวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นหรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาที่ประสงค์ได้นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการที่นักวิจัยจะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนักในบทบาทและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ขั้นการกำหนดปัญหาร่วมกับชาวบ้านในชุมชน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการให้เกิดผลอย่างแท้จริง ก่อนจะเริ่มดำเนินงานในขั้นตอนอื่น

3. ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยให้ชัดเจน รวมทั้งระบุด้วยว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายจะมีส่วนร่วมอะไร และอย่างไร เมื่อใดบ้าง พร้อมทั้งแผนการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนวิธีการวิจัย ส่วนนักพัฒนาจะเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัยโดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใดที่ผิดพลาด หรือไม่เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดแทรกซ้อนขึ้นมาหรือไม่ โดยชาวบ้านนั้น จะเข้ามีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานวิจัยตามแผน และตรวจสอบผลว่า ฟังพอใจหรือไม่

4. ขั้นการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างกระบวนการปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นนี้ นักวิจัยที่ส่วนร่วมโดยการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยข้อมูลจากทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยนักพัฒนาจะเข้ามีส่วนร่วมด้วยการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานวิจัยและประเมินว่า ผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ เป็นต้น และประชาชนหรือชาวบ้านจะเข้าร่วมด้วยการรับรู้ถึงการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานตามที่นักวิจัยกำหนด รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ที่แสดงถึงความพึงพอใจและความสำเร็จของการดำเนินการวิจัย

5. ขั้นการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัย และเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยออกเผยแพร่ นักพัฒนามีส่วนร่วมด้วยการรับทราบและตรวจสอบประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง โดยชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับผลของการวิจัยว่าพึงพอใจและได้ผลตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ และแสดงความคิดเห็นอื่นประกอบข้อมูลด้วยว่าเพราะเหตุใด

ดังนั้น การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจึงมีมิติของการพัฒนาที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับแนวตั้งและแนวนอน เป็นการพัฒนาที่มีส่วนร่วมของประชาชนและภาคต่าง ๆ ของสังคม ขั้นตอนสำคัญที่สุดในการพัฒนา คือ การเตรียมด้านสังคม ที่เริ่มต้นด้วยแนวคิดในการเตรียมความพร้อมของผู้เกี่ยวข้องในทุก ๆ ภาคส่วน เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจและเต็มใจร่วมมือร่วมใจทำงานในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ซึ่งการเตรียมการด้านสังคม เพื่อการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมจะเกี่ยวข้องร่วมกัน ซึ่งแต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่ที่พึงปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการทำงานพัฒนาชุมชนของ พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์ (2517) ที่ว่าบุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญ มีสิทธิ และสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตน ไปในทิศทางที่ตนต้องการ ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงทัศนะ แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้ โดยตั้งอยู่บนรากฐานความมั่นคงแห่งศรัทธาในตัวเองที่จะสามารถพัฒนาและปรับปรุง ยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้เชื่อมโยงกับ อลิศรา ชูชาติและคณะ (2538) ได้กล่าวไว้ คือ การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม โดยรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม และกลวิธีกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตจนสามารถปฏิบัติในชุมชนของตนเองได้ จะต้องมีการบวนการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนอื่น รวมทั้งติดตามช่วยเหลือให้ชุมชนอื่นปฏิบัติได้เช่นกัน ระดมทรัพยากรในท้องถิ่นตนเองมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ทั้งเรื่องกำลังคน เงิน และวัสดุอุปกรณ์ ช่วยเหลือกันเองในปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ภายในชุมชน หรือร้องขอให้ภาคอื่นมาช่วยด้วยหากเห็นว่าจำเป็น เพื่อฟื้นฟูความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาอยู่เป็นประจำโดยช่วยเหลือกันเองหรือร่วมกับภาคอื่นๆ หัวใจสำคัญของงานวิจัยไต้หวัน คือ การสร้างความรู้ที่ชาวบ้านเป็นเจ้าของงานวิจัยไต้หวัน ไม่ใช่การศึกษาวิจัยที่มีชาวบ้านเป็นผู้ตอบคำถามหรือให้ข้อมูลเท่านั้น แต่คนท้องถิ่นจะต้องเป็นกลุ่มหลักที่ร่วมคิดและทำในทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบขั้นตอนสุดท้าย ความรู้ที่ศึกษาเป็นความรู้ที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นตนเอง วิธีการศึกษาก็ยึดหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวิธีการหลัก นอกจากนี้จะช่วยบันทึกความรู้แล้ว งานวิจัยไต้หวันยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสามัคคีในชุมชนท้องถิ่นด้วย เพื่อเป็นการเสริมสร้างการดำเนินงานพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอนอย่างมีส่วนร่วมโดยแท้จริงของผู้เรียนในรายวิชาการเบียบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน นำมาสู่การบูรณาการเรียนการสอน ภายใต้การพัฒนาทักษะพื้นฐาน 3 ประการ คือ แนวทางด้านส่งเสริมการพัฒนาทักษะ การแก้ไขปัญหา

การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร และการส่งเสริมการทำงานเป็นทีม ให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนร่วมกับชาวบ้านในชุมชน

ข้อสรุปในการสร้างแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ด้านการวิจัยไทบ้านอย่างมีส่วนร่วม

สามารถแยกอธิบายได้ 3 แนวทาง คือ

1. แนวทางด้านการส่งเสริมการพัฒนาทักษะการแก้ไขปัญหา

โดยเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อการทำความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชน โดยเริ่มกระบวนการจากการศึกษาชุมชน เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นและนำมารวบรวมและจัดลำดับความสำคัญของความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และร่วมพัฒนากับนักศึกษา เน้นสร้างความสามารถในการคิดหาทางเลือก เพื่อแก้ปัญหาให้ดีที่สุดและเหมาะสมกับตนเองมากที่สุด ซึ่งสามารถนำเอาแนวทางการเรียนรู้ปัญหาไปสู่การทำการวิจัยไทบ้าน โดยกระบวนการค้นหาคำตอบเพื่อแก้ไขปัญหาที่ต้องการของชุมชนได้อย่างถูกต้องและตรงตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

2. แนวทางในการพัฒนาทักษะในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร

โดยเน้นสนับสนุนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนเดียวกันและระหว่างองค์กรชุมชนด้วยกันในทุกรูปแบบโดยเน้นการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีอยู่ และมีการรับรองวิทยฐานะของการเรียนรู้ ผนวกกับการประสานงานเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานในลักษณะการจัดการศึกษาตามความสนใจและความถนัดโดยไม่จำกัดพื้นฐานความรู้ ร่วมกันส่งเสริมให้องค์กรทางสังคมทุกฝ่าย เช่น สถาบันครอบครัวสถาบันทางศาสนา สื่อมวลชน สถาบันการศึกษา ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ฯลฯ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของบ้าน วัด โรงเรียน ร่วมกับสถานศึกษาที่ใกล้เคียง อีกทั้งควรมีการส่งเสริมการรวมตัวของชุมชน โดยสนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกรูปแบบ ให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการรวมตัวของชุมชนทั้งในเรื่องสิทธิ หน้าที่ บทบาทขององค์กรชุมชน รวมทั้งทักษะในการพัฒนาองค์กรให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การบริหารจัดการองค์กร การสร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของชุมชน

และการบำรุงรักษาสาธารณสมบัติและศิลปวัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น สนับสนุนให้เกิดการรวมตัวของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการรวมตัวโดยสมัครใจในแต่ละพื้นที่มากกว่าการขึ้นจากภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมตัวเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อมของชุมชนและการรวมตัวของกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เช่น คนพิการ ผู้ติดเชื้อเอชไอวี ผู้สูงอายุ ฯลฯ โดยได้แนวทางในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร คือ ควรส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นระดับอุดมศึกษาใช้ความรู้และศักยภาพที่มีอยู่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น เช่น การส่งเสริมธุรกิจชุมชน และการส่งเสริมการเกษตรด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม การฝึกอบรมผู้นำและอาสาสมัครเพื่อพัฒนาครอบครัวและชุมชน เป็นต้น หรือสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดตั้งกองทุนพัฒนาชุมชนที่รัฐสมทบเงินทุนในสัดส่วนที่เหมาะสม โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีอำนาจในการบริหารจัดการอย่างมีอิสระและสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายชุมชนอย่างกว้างขวาง และสร้างกลไกการประสานเครือข่ายการพัฒนาชุมชนระหว่างประชาชน องค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลางอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งสร้างเครือข่ายข้อมูลระหว่างองค์กรต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึงและเป็นจริง และสนับสนุนให้องค์กรชุมชนใช้กลไกทางสังคมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาท้องถิ่นและเสริมสร้างความสามัคคีภายในชุมชน โดยให้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม เป็นต้น

3. แนวทางการส่งเสริมการทำงานเป็นทีม

การทำงานเป็นทีม มีความสำคัญในทุกองค์กร การทำงานเป็นทีม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารงาน การทำงานเป็นทีมมีบทบาทสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือของกลุ่มสมาชิกเป็นอย่างดี ซึ่งความสำคัญของการทำงานเป็นทีม อย่างแรกคือ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล ตระหนักในความสำคัญของกันและกัน แสดงออกซึ่งการยอมรับการให้เกียรติกัน สำหรับกลุ่มขนาดใหญ่มักมีปฏิสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายมากกว่าการติดต่อกันตัวต่อตัว มีจุดมุ่งหมายและเป้าหมายร่วมกัน หมายถึง การที่สมาชิกกลุ่มจะมีส่วนกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมร่วมกันของทีม โดยเฉพาะจุดประสงค์ของสมาชิกกลุ่มที่สอดคล้องกับองค์การ มักจะนำมาซึ่งความสำเร็จของการทำงานได้ง่าย ต่อมาจำเป็นจะต้องสร้างโครงสร้างของทีม เพื่อเป็นการกำหนดระบบพฤติกรรม ซึ่งเป็นแบบแผนเฉพาะกลุ่มสมาชิกกลุ่มจะต้อง

ปฏิบัติตามกฎหรือมติของกลุ่ม ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มแบบทางการ (Formal Group) หรือกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ (Informal Group) ก็ได้ สมาชิกทุกคนของกลุ่มจะต้องยอมรับและปฏิบัติตามเป็นอย่างดี สมาชิกกลุ่มย่อย อาจจะมีกฎเกณฑ์แบบไม่เป็นทางการ มีความสนิทสนมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างสมาชิกด้วยกัน และสิ่งสุดท้ายที่สำคัญ คือ ทุกคนจะต้องมีบทบาทและมีความรู้สึกร่วมกัน การรักษาบทบาทที่มั่นคงในแต่ละทีม จะมีความแตกต่างกันตามลักษณะของกลุ่ม รวมทั้งความรู้ความสามารถของสมาชิก โดยมีการจัดแบ่งบทบาทและหน้าที่ ความรับผิดชอบ กระจายงานกันตามความรู้ ความสามารถ และความถนัดของสมาชิก การทำงานเป็นทีมจึงเป็นแรงจูงใจสำคัญที่จะผลักดันที่จะนำทีมให้ประสบความสำเร็จในการทำงาน ปกติการทำงานที่มีประสิทธิภาพนั้น จะประกอบด้วยหลักการ (Principles) แสดงถึงองค์ประกอบสำคัญในการทำงานนั้น ๆ และส่วนประกอบทางด้านเทคนิค (Technique) จะช่วยส่งเสริมให้เราสามารถทำงานได้ผลดียิ่งขึ้น หลักการสำคัญของการทำงานแบบทีมที่มีประสิทธิภาพ ต้องเน้นการสร้างควมไว้วางใจระหว่างกัน ประกอบด้วยการสื่อสารระหว่างกันแบบเปิดเผย หรือที่เรียกตามภาษาพูดว่า “พูดคุยกกันอย่างเปิดเผย” ปรีกษาหารือกัน โดยเปิดโอกาสให้มีการพูดคุย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้อย่างเปิดเผย เมื่อเกิดปัญหาหรือความรู้สึขัดแย้งระหว่างกัน โดยการนำประเด็นปัญหาหรือ ข้อขัดแย้งมาแจกแจง วิเคราะห์ และร่วมกันพิจารณา การสร้างความร่วมมือกัน โดยให้สมาชิกแต่ละคนมีส่วนร่วม ตามความสามารถ และบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมของแต่ละคน และควรมีขั้นตอนของการติดตามและการส่งเสริมการพัฒนาทีมงาน เป็นต้น

ทั้งนี้ หากมองเปรียบเทียบแนวทางการศึกษาค้นคว้ากับกระบวนการทำงานวิจัยไต่ถาม ซึ่งมีอยู่ 6 ขั้นตอน (IUCN, 2555) คือ ขั้นตอนของการศึกษาวิจัยที่เริ่มจาก การทำให้คนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญและพร้อมที่จะทำงานวิจัยร่วมกัน จากนั้นก็มาเตรียมตัวร่วมกันว่าจะศึกษาเรื่องอะไรบ้าง จะรวบรวมความรู้แต่ละอย่างด้วย วิธีไหน วางตารางเวลาว่าขั้นตอนไหนจะทำเมื่อไหร่ และมีใครบ้างจะทำในแต่ละเรื่องที่จะศึกษา ต่อมาก็คือเป็นขั้นตอนสำคัญของงานวิจัย นั่นคือการลงมือเก็บรวบรวมข้อมูลความรู้ในแต่ละเรื่อง โดยใช้วิธีการเก็บหลายวิธี เช่น การประชุม ระดมความคิดเห็น การลงสำรวจในพื้นที่จริง การสัมภาษณ์ เป็นต้น

เมื่อได้ข้อมูลแล้วก็ต้องมีการสรุปความก้าวหน้าว่าทำงานกันไปถึงไหนแล้ว มีอะไรต้องทำหรือศึกษาเพิ่มเติม และตรวจสอบความรู้ที่ได้ว่าถูกต้องหรือไม่ นำความรู้ที่ได้

เก็บมาทั้งหมด มาเรียบเรียง วิเคราะห์ และสรุปออกมา เป็นผลการศึกษาวิจัย ซึ่งทำได้ทั้งในรูปของการเขียนเป็นรายงาน บทเพลง กลอน รูปภาพ แผนที่ และอื่นๆ สิ่งสำคัญคือจะต้องออกมาจากความคิดของชาวบ้าน สุดท้ายก็คือ การเอาผลการศึกษาวิจัยที่ได้สรุปแล้ว มาทำเป็นสื่อที่พร้อมจะทำการเผยแพร่

ดังนั้น แนวทางการบูรณาการในการค้นหาวิธีการเพื่อพัฒนาทักษะการวิจัยไต่บ้านร่วมกับระหว่างผู้เรียนและชาวบ้าน จำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลขั้นพื้นฐานของชุมชน ซึ่งเป็นขั้นเริ่มต้นที่ทำให้ “เขารู้จักตนเอง ว่าเป็นใคร มาจากไหน และกำลังจะไปทางไหน” (วินัย วงศ์สีดา, 2557) เพื่อค้นหาประเด็นปัญหาร่วมกัน โดยรวม วิเคราะห์ และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือวิธีการอื่นๆ ที่จะนำมาสู่การลดทอนปัญหานั้นให้ได้มากที่สุด งานวิจัยไต่บ้านเป็นงานที่ต้องอาศัยคนจำนวนมากในชุมชนมาทำงานร่วมกัน เป็นระยะเวลาานอาจจะเป็นปีหรือสองปี ดังนั้นมันได้ขั้นแรก จึงมีความสำคัญในการที่จะทำให้คนส่วนมากในชุมชนเกิดความเข้าใจ และเห็นความสำคัญ กิจกรรมหลักๆ ในขั้นตอนนี้คือการพูดคุยและประชุมปรึกษาหารือ โดยทั่วไปเพื่อค้นหาประเด็นที่ว่า “ทำเพื่ออะไร ทำอะไรบ้าง ทำแล้วควรได้ผลอะไรบ้าง”

อาจกล่าวสรุปได้ว่า ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการของการดำเนินงานวิจัยในขั้นตอนแรกได้นั้น ทั้งชาวบ้านและผู้เรียนควรมีการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน และนำไปสู่ขั้นตอนในการสร้างทีมงานเพื่อพัฒนางานวิจัยที่เกิดจากการมีส่วนร่วม ตามขั้นตอนของการเกิดกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกัน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลายาวนานเพื่อนำการศึกษามาพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

สรุปผลการศึกษา

จากผลการศึกษาการบูรณาการองค์ความรู้ด้านการวิจัยไต่บ้านสู่การจัดการเรียนการสอนในรายวิชาการเบบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน ระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร กับชุมชนบ้านนาบกเค้า สามารถนำมาสรุปการสร้างแนวทางในการพัฒนาการเรียนรู้อันด้านการวิจัยไต่บ้านร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม 3 แนวทาง คือ

1. แนวทางด้านการส่งเสริมการพัฒนาทักษะการแก้ไขปัญหา โดยเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อการทำความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชน โดยเริ่ม

กระบวนการจากการศึกษาชุมชน เพื่อแก้ปัญหาให้ดีที่สุดและเหมาะสมกับตนเองมากที่สุด ซึ่งสามารถนำเอาแนวทางการเรียนรู้ปัญหาไปสู่การทำการวิจัยไพบ้าน นำมาสู่การประยุกต์ ใช้กับการเรียนการสอนในรายวิชาฯ โดยกำหนดประเด็นปัญหาให้ผู้เรียน เพื่อทำความเข้าใจปัญหา จากนั้นสามารถนำมากำหนดการวางแผน การแบ่งบทบาทหน้าที่ของผู้เรียน แต่ละคนในกลุ่มเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา และสามารถดำเนินการตามแผนการที่กำหนด พร้อมทั้งสามารถตรวจสอบผลของการศึกษาอย่างเป็นระบบโดยการระดมความคิดเห็น ร่วมกันในกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อสรุปของการศึกษาแต่ละครั้ง

2. แนวทางในการพัฒนาทักษะในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร สนับสนุนการ ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนเดียวกันและระหว่าง องค์กรชุมชนด้วยกันในทุกรูปแบบโดยเน้นการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ ปรชาญชาวบ้านที่มีอยู่ เช่น ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ระดับอุดมศึกษาใช้ความรู้และศักยภาพที่มีอยู่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น สร้างเครือข่ายชุมชนอย่าง กว้างขวาง และสร้างกลไกการประสานเครือข่ายการพัฒนาชุมชนระหว่างประชาชน องค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลางอย่างเป็น รูปธรรม

3. แนวทางการส่งเสริมการทำงานเป็นทีม ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มแบบทางการ (Formal Group) หรือกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ (Informal Group) ก็ได้ โดยสร้างความ เข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน โดยทุกคนจะต้องมีบทบาทและมีความรู้สึกร่วมกัน มีการจัด แบ่งบทบาทและหน้าที่ ความรับผิดชอบ กระจายงานกันตามความรู้ ความสามารถ และ ความถนัดของสมาชิก ที่จะนำทีมให้ประสบความสำเร็จในการทำงาน โดยให้สมาชิกแต่ละคน มีส่วนร่วม ตามความสามารถ และบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมของแต่ละคน และควรมีขั้นตอน ของการติดตามและการส่งเสริมการพัฒนาทีมงาน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

วิจัยไพบ้านสู่การบูรณาการองค์ความรู้เพื่อการเรียนการสอน รายวิชาการเบียด วิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน ระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ตามแนวคิดการพัฒนาทักษะ การเรียนรู้ ถือว่าเป็นการใช้แนวคิดที่เป็นชุดความรู้ที่ใช้ในการบูรณาการองค์ความรู้ของ

ชุมชนท้องถิ่นสู่การเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยสามารถนำมาพัฒนาประโยชน์ให้แก่ชุมชน ได้แก่ สร้างชุดความรู้ด้านพื้นฐานการศึกษาชุมชน ซึ่งนำมาพัฒนาต่อยอดการทำงานวิจัยเชิงบูรณาการกับการเรียนการสอนในพื้นที่ชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง สามารถนำมากำหนดแนวทางในการพัฒนาทักษะด้านการเรียนรู้ทางวิจัยของผู้เรียน จากการพัฒนาทักษะการแก้ไขปัญหา การพัฒนาทักษะในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร และส่งเสริมการทำงานเป็นทีม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการพัฒนา

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้ข้อมูลที่น่าไปใช้ในการพัฒนาได้ 2 แนวทาง คือ

1. แนวทางการบูรณาการเรียนการสอนร่วมกับชุมชน สามารถนำชุดความรู้ที่ได้มาวางแผนการพัฒนางานวิจัยไต้หวันระหว่างชุมชนร่วมกับสถาบันการศึกษาสู่กระบวนการทำงานวิจัยไต้หวันขั้นแรกของการเรียนรู้ทุนของชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต จากการทำวิจัยแบบไต้หวัน

2. แนวทางการศึกษาสู่การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของระดับอุดมศึกษา โดยสอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ในการบูรณาการกับชุมชน เพื่อส่งเสริม พื้นฟู และอนุรักษ์จิตสำนึกในภูมิปัญญาท้องถิ่น

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ที่สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ รวมทั้ง มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ช่วยให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2539). ภูมิปัญญาในเวศวิทยาชนพื้นเมือง : ศึกษากรณีชุมชนกระเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร. โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : โลกดุลยภาพ.

ประพนธ์ ปิยรัตน์. (2534). การมีส่วนร่วมและการมีหุ้นส่วนในการแก้ปัญหา กลวิธีสำคัญเพื่อพัฒนามนุษย์และชุมชนอย่างยั่งยืน. ในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม. บทความสถาบันพัฒนาสาธารณสุขแห่งอาเซียน. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล (ศาลายา).

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545). (2546). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

พิมพ์หทัย บำรุงกิจ. (2555). การมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงานและการทำงานเป็นทีม. ถอดบทเรียนจากโครงการเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรสายสนับสนุน. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง สู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ ประจำปีการศึกษา.

พัฒน บุนยัตต์พันธุ์. (2517). การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ไพโรจน์ ชลารักษ์. (2549). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารราชภัฏตะวันตก 1 : 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม) : หน้า 17-23.

วินัย วงศ์สีดา. (ผู้ให้สัมภาษณ์), 9 มิถุนายน 2557. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร. ใน <https://web.ku.ac.th/king72/center/center4.htm>, สืบค้น (5 กรกฎาคม 2557)

สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559. ใน www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p11/SummaryPlan11_thai.pdf, สืบค้น (25 มีนาคม 2557)

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2543). ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น. ใน <http://vijai.trf.or.th/aboutus.asp>, สืบค้น (29 มิถุนายน 2557)

อัญชลี ธรรมะวิสิฏฐ. (2554). การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้. ใน <http://panchalee.wordpress.com/2011/06/17/การวิจัยเพื่อการพัฒนา>, สืบค้น (18 มีนาคม 2557)

อลิศรา ชูชาติ และคณะ. (2538). เทคนิคการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.

IUCN ประเทศไทย และองค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต .(2555). บัณฑิต 6 ชั้น การทำ วิจัยไต้หวัน.
โครงการสานเสวนาเรื่องการจัดการน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง.
สิ่งพิมพ์หมายเลข 4. กรุงเทพฯ : IUCN ประเทศไทย.